

Hadislere Göre Sabah Namazında Kunut Uygulaması: Metinler Arası Karşılaştırma

Öz: İlim geleneğimizde kunut hakkında vârid olan ve zahiren birbirleriyle çelişiyormuş gibi görünen hadisler, tartışmalara sebep olmuştur. Bunların odak noktasında "sabah namazında kunut meselesi" yer almaktadır. Araştırmamız, temel hadis kaynaklarında tespit edilen ilgili rivayetleri aynı konu etrafında toplayarak ve birbiriyile ilişki ağlarını tespit ederek bir sonuca ulaşmayı hedeflemektedir. Evvela bu çalışmada sabah namazında kunut meselesiyle ilgili yapılan araştırmalara işaret edilmiştir. Rivayet kültürümüzde yer alan vitir, olağanüstü dönemlerde ve sabah namazı vaktinde yapılan kunutlar, kunut çeşitleri altında bir araya getirilmiştir. Araştırmanın esasını oluşturan sabah namazında kunut duası okuma meselesiyle ilgili rivayetler hususen incelenmiştir. Kunutun mahiyeti, keyfiyeti, süresi, hükmünün kaldırıldığı iddiaları ve sahâbe uygulamaları dikkate alınarak elde edilen bulgular değerlendirmeye alınmıştır. Konu hakkındaki haberler tasviri bir yöntemle alt alta sıralanmamış, tahlil ve tenkit edilerek meselenin vuzuha kavuşmasına gayret edilmiştir. Çalışmamızın alt başlıklarında yer yer kısa değerlendirmelere yer verilse de okuyucuyu yormamak ve ön yargılı bir bakışı yanıtsmamak adına herhangi bir tercih yapılmamıştır. Konuya dair tercih ve kanaatler sonuç kısmında ifade edilmiştir.

Furkan
ÇAKIR*

Anahtar Kelimeler: Hadis, Namaz, Sabah, Kunut, Musibet.

The Practice of Kunut in Fajr Prayer According to the Hadiths: Intertextual Comparison

Abstract: In our scholarly tradition, the hadiths about qunut, which seemingly contradict each other on the surface, have caused a number of controversies. At the center of these debates is the issue of qunut in the Fajr prayer. Our research aims to reach a conclusion by gathering the relevant narrations found in the main hadith sources around the same topic and identifying their interrelated networks. First, this study points out the research on the issue of kunut in Fajr prayer. The kunut performed in our narrative culture, such as the kunut of wir, the kunut performed in extraordinary periods, and the kunut performed at the time of Fajr prayer, have been brought together under the types of kunut. The narrations related to the recitation of the kunut prayer in the Fajr prayer, which constitutes the basis of the research, have been specifically analyzed. The findings obtained by considering the nature of the kunut, its quality, its duration, the allegations of its abrogation and the practices of the Companions have been evaluated. The news on the subject were not listed one after the other with a descriptive method, but were analyzed and criticized in an effort to clarify the issue. Although short evaluations are included in the subheadings of our study, no preference has been made in order not to tire the reader and reflect a prejudiced view. Preferences and opinions on the subject are expressed in the conclusion.

Keywords: Hadith, Prayer, Morning, Kunut, Musibah.

* Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı. E-Posta: ahmedfurkan@selcuk.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3269-1649>

Giriş

Dua, bir kişinin yaratıcısıyla olan ilişkisini canlı tutmayı ve güçlendirmeyi sağlayan, Yüce Yaratıcı'ya yaklaşma çabasını ifade eden önemli bir ibadettir. Namaz için kullanılan "salât" teriminin bir anlamı da "dua"dır. İslâm inancında büyük bir önemi haizdir. Dolayısıyla dua ile namaz birbiriyle yakından ilişkilidir ve bu iki ibadet arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Namaz, sadece sembolik ve ritüel hareketler dizisi olmanın ötesinde insanın dinî görevlerini yerine getirirken içten gelen bir samimiyetle Rabbinin huzurunda bulunduğu bir ibadettir. Bu ibadet sırasında, tazarru ve dua yoluyla Rabbe yakınlaşma arzusu dile getirilir. Namazın, fiziksel hareketlerin ötesinde manevi bir boyutunu ifade eden dua, bu boyutun temelini oluşturur.

İslâm dini, müminlerin, günün en az beş farklı vaktinde, Allah'a dileklerini ileterek dini yaşamlarını güçlü bir şekilde sürdürmelerini teşvik eder. İslâm dininin beş temel esasından biri olan namazın ruhunu oluşturan unsurlardan biri de kunut olarak adlandırılan dua biçimidir. Kunut, bir şeyin mevcut durumunu sürdürme, takip etme, devam etme ve zihinsel olarak meşgul olma anlamlarını içerir.¹ Terim olarak namazın kendine has bir bölümünde yer alan özel bir dua türünü tanımlar. Kunut duası, namazın içerdiği zengin manevi deneyimi derinleştirir ve ibadeti daha da anlamlı kılar.

İlim geleneğimizde kunut meselesi etrafında pek çok problemle karşılaşmaktadır. Kunut dualarının neler olduğu, bunların hangi namazlarda okunacağı, rükûdan önce mi yoksa sonra mı okunması gerektiği, kunutun mahiyeti ve keyfiyeti gibi pek çok soru ve sorun tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmaların tamamını bir makalede ele almak mümkün değildir. Bu bakımdan biz, Hz. Peygamber'e izafe edilen rivayetler çerçevesinde sabah namazında kunut meselesini ele alacağız. Ancak tüm bunlara geçmeden önce genelde kunut özelde sabah namazında kunut meselesiyle ilgili literatürden söz etmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

İslâm ilim geleneğinde kunut meselesiyle ilgili pek çok çalışma kaleme alınmıştır. İbrî'nin (ö. 743/1342) *Risâle fi'l-bahs 'an evveli hadîsin min bâbi'l-kunût*'u, Kâdızâde Kutbuddîn el-Bursevî'nin (ö. 901/1496) *Şerhu du'âi'l-kunût*'u, Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *es-Sübût fi zabti'l-kunût*'u, Kemalpaşazâde (ö. 940/1534), Ahmed b. Süleyman (ö. 940/1534) ve el-Herevî'nin (ö. 1014/1605) *Şerhu du'âi'l-kunût*'ları, Saçaklızade Muhammed b. Ebî Bekr el-Mar'âşî'nin (ö. 1144/1732) *Risâletü'l-kunût*'u ve Süleyman Nahîfî b. Abdirrahman'ın (ö. 1150/1738) *Şerhu du'âi'l-kunût* adlı eserleri tespit edilebilen risalelerdir. Konumuzla doğrudan ilgili olan bir başka risale de Dehhân'a ait olduğu bilinen *Risâletün fi'l-kunûti fi'l-fecr ve gayrih min bâki'l-evkât 'inde hüdûsi'n-*

¹ Ebû'l-Fazl Cemâl ed-Dîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beirut: Dâru Sadır, ts.), 2/73. Araştırmamızın bundan sonraki aşamasında her defasında "sabah namazında kunut" şeklinde uzun bir formda aktarımda bulunarak okuyucuyu yormamak için "kunut" kavramı etrafında hareket edilecektir. Bu bakımdan farklı bir vakitte yapılan kunut duasına işaret edileceği zaman özellikle belirtilecek, mutlak mânâda "kunut" ifadesine yer verince bununla "sabah namazında kunut" kastedilecektir.

nâzilât isimli eserdir.²

Kunut meselesiyle ilgili araştırmalar modern dönemde de devam etmektedir. Bekir Kuzudışlı *Kunut Hadisleri ve Değerlendirmesi*, Safar Safarov ise *Kunût İbadeti* başlıklı yüksek lisans tezlerini kaleme almışlardır. Ayrıca Yakup Mahmutoğlu ve Mustafa Atlan “Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü”, İbrahim Sizgen, “Kunût ve Ahkâmına Dair Bazı Fikhî Mülâhazalar” başlığıyla kunutun fikhî yönünü tetkik eden makaleler yayımlamışlardır. Adil Yavuz ise “Kur’ân’da Eksiklik Olduğu İddiaları Bağlamında Bazı Surelerle İlgili Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme (Ahzâb, Muavvizeeyn, Kunut ve Nurayn Rivayetleri)” isimli bir makale ile literatüre zenginlik kazandı. İlave olarak; Talal Tarabîlî, *Merviyâtü kunûti’l-fecr: Dirase hadîsiyye nakdiyye mukarene ve şey’in min fikhîha*, Ferid b. Muhammed Fûveyle *el-Kunût fi’l-vitr fi Ramazân ve gayrihi: Dirâse hadîsiyye nakdiyye*, Sa’d b. Salih ez-Zeyd ise *Câmiu’l-mesâil fi ahkâmi kunûti’n-nevâzil* eserlerini kaleme almıştır.

Görüldüğü üzere kunut meselesiyle ilgili hem klasik hem de modern dönemde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu durumda araştırmamızın söz konusu çalışmalardan farklı kılan yönlerini zikretme gerekliliği doğmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki tespit edebildiğimiz çalışmaların kahir ekseriyeti vitir namazıyla ilgilidir. Vitir namazının ikinci rek’atında selam verilip verilmemesi, kunutun rükûdan önce mi yoksa sonra mı yapılması gerektiği meselesi ve kunutta hangi duaların okunabileceği gibi pek çok hususta ulemanın ihtilaf etmesi söz konusu eserlerin daha çok vitir namazıyla ilişkilendirilmesine yol açmış olabilir. Bu araştırmalar içerisinde Kuzudışlı tarafından kaleme alınan çalışma kunut meselesini tüm yönleriyle ele aldığı için dikkat çekicidir. Bunun yanında sabah namazında kunut meselesiyle ilgili müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Bu eserlerde kunutla ilgili âyet ve hadislerin yanında sabah namazında kunut yapma meselesiyle ilgili hadislerin tahrîrleri yapılmış ve buna bağlı sıhhat değerlendirmelerine yer verildikten sonra fukahânın konuyla ilgili görüşleri serdedilmiştir. Kanaatimizce bu araştırmalarda söz konusu hadislerle yaklaşım ve görüşlerin aktarımında objektif bir bakış açısı söz konusu edilmemiştir. Ayrıca zikri geçen çalışmalarda olağanüstü dönemlerde sabah namazında kunut yapılması hususundan daha ziyade herhangi bir günde sabah namazında kunut yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Araştırmamız ise günümüzde doğal afet ve salgın gibi olağanüstü durumlar karşısında Müslümanların kunut ibadetini göz ardı ettiği gözlemlenmesi sonucunda gündeme alınmıştır. Mezheplerin konuya dair farklı yaklaşımları toplum içerisinde bir zenginlik olarak değerlendirilmemiş, daha başka ihtilafların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Farklı mezhep müntesiplerinin birbirlerinin görüşlerini taklit etmesi meselesinin anlaşılmasında ise avamın önemli bir kısmının güçlüğ çektiği gözlemlenmiştir. Buradan hareketle olağanüstü dönemlerde Müslümanların bir araya gelmesi ve kunut ile Yüce Yaraticı’yla manevî bir bağ kurması oldukça önemlidir. Dolayısıyla bu çalışma, söz konusu dönemlerde Hz. Peygamber’in kunut uygulamaları ve çerçevesine değinerek aktüel boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Araştırmamızda kullanılan konuyla ilgili rivayetler temel hadis kaynaklarından derlenecektir. Bu rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerine ayrı ayrı temas etmek bir akademik makalenin sınırlarını aşacağı için özellikle tasnif dönemi

² Mehmet Aziz Yaşar, “Tâcüddîn Ahmed B. İbrâhîm ed-Dehhân el-Hanefî’nin ‘Risâletün fi’l-kunûti fi’l- fecr ve gayrih min bâki’l-evkât ‘inde hüdûsi’n-nâzilât’ Adlı Risâlesinin Tahkîk ve Tahlîli”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/70 (2020), 1191-1211.

sonrası kaleme alınan ve içerisindeki rivayetlerin kahir ekseriyetinin güvenilir olduğu düşünülen eserlerden istifade edilecektir. Söz konusu metinlerin klasik şerhlerde ne şekilde anlaşıldığına ve fukahânın görüşlerine de aynı gerekçeyle tek tek yer verilmeyecektir. Bu durumun rivayetler arasındaki ilişkiyi tespit etmeye ve meseleye tarafsız bir açıdan bakmaya imkân sağlayacağı öngörülmektedir.

1. Kunut Çeşitleri

Hız. Peygamber'e zıfaze edilen haberlerde onun muhtelif zaman dilimlerinde kunut yaptığına dair bilgiler yer almaktadır. Ancak İslâm âlimleri bunların tamamı üzerinde ittifak etmemiştir. Kunut ibadetini gerçekleştirildiği yer ve zamana göre kategorize etmek gerekirse bunların vitir namazı, olağanüstü dönemlerde ve sabah namazı vaktinde gerçekleştirilen kunutlar olduğunu söyleyebiliriz.

Bilindiği üzere Resûl-i Ekrem'in gece ibadet hayatının en önemli parçalarından biri de vitir namazıdır. Hız. Peygamber'in bu namazı devamlı ve düzenli bir şekilde kıldığı hususunda bir ihtilaf yoktur.³ Üç rek'atlı bir namaz olduğu için ikinci rek'atta selam vermek gerekip gerekmediği gibi teferruat sayılabilecek konularda ulemanın muhtelif görüşleri vardır. Bu farklı görüşlerin ileri sürülmesinde Hız. Peygamber'e zıfaze edilen ve birbiriyle çeliştiği düşünölen rivayetlerin etkisi oldukça büyüktür.⁴ Ancak biz konumuzun esasını teşkil etmediği için vitir namazı ve onun çevresinde oluşan tartışmalara temas etmeyeceğiz.⁵

Bir diğer kunut ise nâzile, yani olağanüstü dönemlerde yapılan kunuttur. Bu kunut savaş, doğal afet ve salgın hastalık gibi toplumun büyük bir kısmını ilgilendiren olaylarda yapılmaktadır. Her ne kadar bu çalışmanın odak noktasını oluşturan rivayetler sabah namazıyla ilgili olsa da sabah namazındaki kunutların olağanüstü dönemlere denk düştüğü yönündeki yorumlar bu kunutları da çalışmamızın bir parçası haline getirmektedir. Ancak çalışmanın sınırını aşmamak için bu kunut çeşidiyle ilgili rivayetlere özellikle temas edilmeyecektir.

Bu araştırmanın esasını sadece sabah namazındaki kunut yapma meselesi teşkil etmektedir. Ancak biz, kunutu üç çeşit olarak ele alırken daha önceki araştırmalardan istifade ederek kunut meselesinin zikri geçen üç başlık altında tahlil edildiğini göröyoruz. Nitekim aşağıdaki rivayetler tahlil edildiğinde kunutun sabah namazıyla sınırlandırılmadığı anlaşılacaktır. Bunun yanında sabah namazı dışındaki vakitlerde yapılan kunutların olağanüstü dönemlerdeki kunutlardan kabul edilmesi böyle bir

³ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezid) et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-şahiğ* (İstanbul: Çağrı, 1992), "Vitr", 2; Ebû Abdırrahmân Ahmed b. şuayb b. Alf en-Nesâi, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı, 1992), "Kıyâmu'l-leyl", 27; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mâce, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı, 1992), "İkâmet", 114.

⁴ Konuyla ilgili tartışmalara neden olan haberler için bk. Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b Müslim, *el-Câmi'u's-şahiğ*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâki (İstanbul: Çağrı, 1992), "Salâtü'l-Müsafirîn", 145; Tirmizî, "Salât", 334; Süleymân b. el-Eş'as b. İşhâk es-Sicistânî el-Ezdi Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı, 1992), "Tatavvu", 26; Nesâi, "Sehv", 74.

⁵ Konuyla ilgili müstakil bir araştırma için bk. Muhammed Hüsnü Çiftçi, "Hanefi Mezhebi Kaynaklarında Vitr Namazının Hükümünün Hadis Rivayetleri Bağlamında Tahlili (Buhârî Örneği)", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014), 409-430.

ayrımı gerekli kılabilir. Dolayısıyla konuyla ilgili rivayetler tek tek ele alınarak ilgili sonuçlar tahlil edildikten sonra meselenin vuzuha kavuşacağı öngörülmektedir.

2. Kunutun Hangi Namazlarda Yapıldığına Dair Rivayetler

Hadis literatüründe Hz. Peygamber'in kunutu hangi namazlarda yaptığına dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerde sabah, sabah ve akşam, yatsı ve vüsta namazlarında kunut yaptığı yer almaktadır. Söz konusu hadisler, İslâm ibadet uygulamalarında farklılıklara müsait olduğu için dini çevreler arasında tartışmalara neden olmuştur. Örneğin, konuyla ilgili belirli hadisleri kabul edenler, kunut ibadetini sadece bu belirli namazlar sırasında gerçekleştirmenin bir gereklilik olduğunu savunurken, diğer bir görüş, bu ibadeti farklı bir şekilde uygulamanın ya da uygulamamanın kabul edilebilir olduğunu iddia etmektedir.⁶ Bu nedenle, konuyla ilgili rivayetler, İslâm ibadet pratiğinde nasıl bir yol izleneceğine dair önemli bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Sözü edilen haberler ve ilgili görüşler beş ayrı kategoride değerlendirilebilir.

1) Sabah namazında kunut yapıldığına dair rivayetlerdeki uygulamalar Hz. Peygamber, Hz. Ömer (ö. 23/644) ve Ebû Hüreyre'ye (ö. 58/678) izafe edilmektedir. Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) ve Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) Hz. Peygamber'in sabah namazında kunut yaptığını söylemişlerdir.⁷ Ubeyd b. 'Umeyr (ö. ?/?),⁸ İbn Abbas (ö. 68/687-88),⁹ Ebû Râfi' (ö. 40/660 [?])¹⁰ ve Târik b. Şihâb (ö. 82/702)¹¹ ise muhtelif rivayetlerde Hz. Ömer'in kendilerine sabah namazı kıldırıldığını ve burada kunut duası yaptığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda Ebû Hüreyre'nin de aynı şekilde sabah

⁶ Bk. Yakup Mahmutoğlu - Mustafa Atlan, "Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü", *Darulfunun İlahiyat (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 29/2 (2018), 379-407.

⁷ Ebû Hüreyre'nin rivayetleri için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Şaîhu'l-müsned min hadîsi Resûlillâh şallâllâhü 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* (İstanbul: Çağrı, 1992), "İstiskâ", 2; İbn Mâce, "İkâmetü's-salât ve's-sünnetü fihâ", 145; Abdullah b. Ömer'in rivayetleri için bk. Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-'A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982), 3/162; Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût, 'Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 10/419; Buhârî, "Davet", 58; Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nîsâbüri İbn Huzeyme, *Şahîh*, thk. Muhammed Muştafâ el-'A'zamî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.), 1/315; Ebû Hâtim Muhammed İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-Sahîh 'ale't-Teķâsîm ve'l-Envâ*, nşr. Şu'ayb el-'Arna'ût, thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 7/184, 478; Enes b. Mâlik'in rivayetleri için bk. Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âşâr*, thk. Kemâl Yusuf el-Hût (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 3/109; Müslim, "Mesâcid", 297.

⁸ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/385; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/541.

⁹ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/388.

¹⁰ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Alî el-Hüsevcirdî el-Beyhâkî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, thk. 'Abdullâh et-Turkî (b.y.: Merkezu Hicr, 1432/2011), 3/384, 387.

¹¹ 'Alâ'u'd-Dîn 'Alî b. Hisâmî'd-Dîn b. Kâfi Hân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânfüri el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, thk. Bekrî Hayyânî (b.y.: y.y., 1401/1981), 8/74.

namazında kunut yaptığına dair bir haber de kaynaklarda yer almaktadır.¹²

Bunun yanında Abdullah b. Abbas'ın da sabah namazında kunut yaptığına dair bir rivayet aktarılrken;¹³ Ebû Recâ' İmrân b. Teym el-Utâridî (ö. 105/723-24 [?]),¹⁴ Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713 [?])¹⁵ ve 'İmrân b. Hâris es-Sülemî (ö. ?/?)¹⁶ İbn Abbas'ın sabah namazında kunut yapmadığını naklederek söz konusu habere muhalefet şerhi koymuşlardır.¹⁷ Ancak bu rivayetlerden Hz. Peygamber'in bazı sabah namazlarında kunut yaptığı bazen de yapmadığı sonucu çıkartılabilir.

2) Hem sabah hem de akşam namazlarında kunut yapıldığına dair uygulamalar, Resûl-i Ekrem ve Hz. Ali'ye (ö. 40/661) atfedilmektedir. Berâ b. Âzib (ö. 71/690 [?])¹⁸ ve Enes b. Mâlik¹⁹ Resûl-i Ekrem'in sabah ve akşam namazlarında kunut yaptığına nakletmektedirler. İbrâhim en-Nehaî (ö. 96/714) ise, Hz. Ali'nin sabah ve akşam namazlarında düşmanlarına beddua ederek kunut yaptığına aktarmaktadır.²⁰ Abdurrahman b. Mâ'kil, Hz. Ali'nin arkasında akşam namaz kıldığını ve onun kunut yaparak dua ettiğini ifade etmektedir.²¹ Resûl-i Ekrem'in sadece akşam namazlarında kunut yaptığına dair müstakil bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak sahâbe uygulamalarını incelediğimizde, Hz. Ali'nin sabah ve akşam namazlarında kunut yaptığına dair iddiaların yanı sıra, özellikle akşam namazlarında müstakil bir şekilde kunut yaptığına kaydedildiği görülmektedir.

3) Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in yatsı namazının son rek'atında kunut yaptığına aktarmaktadır.²² Bu rivayetiyle Ebû Hüreyre'nin yalnız kaldığını ifade edebiliriz. Dolayısıyla söz konusu rivayette yer alan الْعِشَاءَ الْأَجْرَةَ ifadesiyle yatsı namazının değil, akşam namazının kast edildiği ihtimali düşünülebilir.²³

4) Ebû Recâ' İmrân b. Teym el-Utâridî (ö. 105/723-24 [?]) İbn Abbas'ın kunut yaparak kıldırıldığı namazın vüstâ namazı olduğunu ifade etmektedir.²⁴ Beş vakit namazdan herhangi biri vüstâ namazı olabilir. Ancak Hz. Peygamber'in Hendek Gazvesi'nde ikinci namazını kaçırma durumuyla karşılaştığında "Bizi salât-ı vüstâdan alıkoydular" şeklindeki ifadelerinden hareketle bu namazın ikinci namazı olduğu hususunda

¹² Buhârî, "Salât", 42; Müslim, "Mesâcid", 296.

¹³ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/386; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/530, 538.

¹⁴ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî eṭ-Ṭahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, thk. Muhammed Zuhri en-Neccâr, Muhammed Seyyid Câdilhâk (Beirut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994), 1/170, 252.

¹⁵ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/86.

¹⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Ṭaberî, *Tehzîbü'l-âşâr ve tafsilü's-şâbit 'an Resûlillâhi şallâllâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-aḥbâr*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir (Matbaatü'l-Medenî, 1431), 1/381.

¹⁷ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/381; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/530.

¹⁸ Müslim, "Mesâcid", 305; Ebû Dâvûd, "Vitr", 10; Tirmizî, "Salât", 177.

¹⁹ Buhârî, "Ezan", 126; "Vitr", 7.

²⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 20/181.

²¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/9.

²² Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/13; 3/389; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 14/161; 16/96.

²³ Bk. Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Hattâb el-Bustî el-Hattâbî, *Me'âlimu's-sünen* (Halep: el-Matba'atu'l-İlmiyye, 1351/1932), 1/125.

²⁴ Beyhâkî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 1/676.

görüşler beyan edilmiştir.²⁵ Biz de bu görüşlere itibar ederek ilgili namazın ikinci vaktine denk düştüğünü ifade edebiliriz.

5) İbn Abbas Hz. Peygamber'in bir ay boyunca her namazın ardından ya da son rek'atında kunut yaptığını ifade etmiştir.²⁶

Söz konusu rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber ve ashabinın birbirinden farklı namaz vakitlerinde kunut yaptıkları anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili tüm rivayetleri değerlendirdiğimizde Hz. Peygamber'in sabah ve akşam namazında kunut yapma ihtimalinin diğer vakitlere nazaran daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki namaz arasında ise özellikle sabah namazında kunut yaptığının dair pek çok rivayete yer verilmesi, günümüze değin süregelen uygulamaların da bununla paralellik göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu meyanda sabah namazında kunut yapma meselesiyle ilgili rivayetleri müstakil olarak incelemek gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3. Sabah Namazında Kunut Yapma Meselesiyle İlgili Rivayetler

İslâm'ın öğretilerini aşamalı bir şekilde sunması, aynı zamanda sonradan Müslüman olan bireylerin Hz. Peygamber'i farklı perspektiflerden incelemeleri neredeyse her konuda Hz. Peygamber'den muhtelif rivayetler aktarılmasına yol açmıştır. Bu uygulamaları kendi yaşamlarında uygulamaya çalışmalarının ardından ashab, gözlemlerini kendilerinden sonrakilere aktarmışlar ya da sonrakilerin onları taklit etmesine imkân sağlamışlardır. Namazın nasıl kılınması gerektiğine dair uygulamalar bu durumun en açık örneklerindedir. Hz. Peygamber'in sabah namazı esnasında kunut yaptığının dair rivayetler de bu aktarımlar arasında yer almaktadır. Söz konusu rivayetler, Hz. Peygamber'in kunut ibadetini farklı namaz vakitlerinde de gerçekleştirmesinden ötürü mahiyeti, keyfiyeti, süresi ve hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hususlarında tartışmalara konu edilmiştir. Biz sırasıyla tüm bu yönlere temas ederek sabah namazında kunut meselesi hakkındaki rivayetleri tasnif ve tahlil edeceğiz.

3.1. Kunutun Başlangıcı ve Mahiyetiyle İlgili Rivayetlerin Tetkiki

Hicretin 4. yılında Ebû Berâ Âmir b. Mâlik (?/?) olarak bilinen Âmir b. Sa'saa kabilesinin lideri Medine'yi ziyaret ederek Hz. Peygamber'den İslâmiyet hakkında bilgi aldı. Allah'ın elçisinden kabilesine İslâm'ı anlatması için bazı kimseleri göndermesini talep etti. Hz. Peygamber bazı öngörülerde bulunarak gönderilecek davetçilerin emniyetini sağlaması koşuluyla kahir ekseriyeti Ensar'dan ve Suffe ehlinde olan yetmiş kadar sahâbeyi kendisiyle birlikte gönderdi. Bu heyet -daha sonra hâdisenin gerçekleştiği merkez konum olmasından dolayı bölgenin adıyla bilinecek olan- Maüne kuyusunun yanındaki mağarada konakladı. Sahâbîlerden Harâm b. Milhân (ö. 4/625) yola çıkmazdan evvel Resûl-i Ekrem'in kendilerine verdiği mektubu Âmir b. Sa'saa kabile reislerine götürmekle görevlendirildi. Harâm b. Milhân heyetin emniyetini sağlama sözünü veren Ebû Berâ'nın öldüğüne dair bir şayanın ortaya çıkmasıyla mektubu Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl'e (ö. 11/632) vererek orada bulunanları İslâm'a davet

²⁵ Buhârî, "Cihâd", 98; Müslim, "Mesâcid", 202.

²⁶ Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 4/475; Ebû Dâvûd, "Vitr", 10.

etti. Âmir b. Tufeyl mektubu açıp okumadığı gibi elçiyi de oracıkta şehit etti. Ardından Bedir'de müşrik ordusunda yer alan öz dayısı ve yeğeninin intikamını almak isteyen Benî Süleym kabilesinin Ri'l reisi olan Enes b. Abbas'ı tahrik ederek Bî'rîmaüne'de bekleyen heyetin üzerine saldırı yapmayı planladı. Sonuç olarak bu saldırıyı gerçekleştirmek isteyen Enes b. Abbas Benî Süleym kabilesinin Zekvân ve Usayye kollarını da harekete geçirdi. Bu Arap kabilelerinin de operasyona dahil olmasıyla her şeyden habersiz olan Müslümanların kahir ekseriyetini şehit ettiler, bir kısmını da esir aldılar. Hadiseden haberdar olan Hz. Peygamber, bu elim olaydan son derece üzüntü duyarak günlerce sabah namazında kunut yapmak suretiyle söz konusu terör eylemini gündeminde tuttu.²⁷

Bî'rîmaüne olayının Hz. Peygamber'in kunutlarının odak noktasında yer aldığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Zira kunutun bu hâdiseye beraber başladığı bilinmektedir.²⁸ Resûl-i Ekrem kunutları sesli bir şekilde yaptığı için söz konusu duaların içerikleri ashab tarafından sonrakilere aktarılmıştır.²⁹

Hz. Peygamber'in kunut esnasında hem dua hem de beddua ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle Allah'a ve Resûlüne isyan ve ihanet eden mezkûr kabilelere beddua edilirken, zulüm ve baskıdan kurtulmayı bekleyen Bî'rîmaüne'deki ashaba da dua edildiği dikkat çekmektedir.³⁰ Hz. Peygamber "Allah'ım, el-Velîd b. el-Velîd'i, Seleme b. Hişâm'ı, Ayyâş b. Ebî Rebia'yı ve müminlerden mustazaflı olanları kurtar. Allah'ım, Mudarlılar üzerindeki baskını daha da şiddetli hale getir. Hz. Yûsuf döneminde yaşanan kıtlığı onlara da yaşat. Allah'ım, Lihyân'a, Ri'ye, Zekvân'a ve Allah'a ve Resûlüne isyan eden Usayye kabilesine lanet eyle" şeklinde dua ve beddua etmiştir.³¹ Ayrıca "Gıfırlılara Allah mağfiret etsin, Eslemîler ile Allah (silm) barış yapsın. Usayye'ye gelince, onlar Allah ve Resûlüne isyan ettiler. Allah'ım Lihyan oğullarına, Ri'l ve Zekvân'a lanet et" dedikten sonra tekbir getirip secdeye gittiği nakledilmektedir.³²

Hz. Peygamber'in söz konusu kavimlere olan kızgınlığı kimi rivayetlerde dikkat çekici

²⁷ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Omer b. Vâkîd el-Eslemî el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989), 1/163-171; Ebû 'Abdullâh Muḥammed İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muḥammed 'Abdulḳâdir 'Aṭâ (Beyrut: y.y., 1410/1990), 2/39-42; ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Önkâl, "Bî'rîmaüne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/195, 196; bk. Mustafa Sezer, "İslâm Tarihinde Bî'r-i Maüne Hâdisesi Üzerine Bir Araştırma", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 247-274.

²⁸ Ebû Abdillâh Muḥammed b. Abdillâh b. Muḥammed el-Hâkim en-Nîsâbüri, *el-Müstedrek 'ale's-Şaḥîḥayn* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rîfe, ts.), 1/348; Beyhaḳî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/131; Ebû Bekr Aḫmed b. el-Hüseyin b. 'Alî el-Hüsrevcirdî el-Beyhaḳî, *es-Sunenu's-şagîr*, thk. 'Abdulmu'î Emîn Kal'acî (Karaçi: y.y., 1410/1989), 1/165.

²⁹ Aḫmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 12/431; Ebû Muḥammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *el-Müsned*, thk. Merzûḳ b. Hiyâs ez-Zehrânî (Kahire: Dâru't-Ta'şîl, 1436/2015), 1/515; Buhârî, "Tefsîr", 67; Ebû'l-Hasen 'Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dâreḳuṭnî, *Sunenu'd-Dâreḳuṭnî* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1424/2004), 2/354; Hz. Ömer'in de yüksek sesle kunut yaptığı ve mescidin en arka saflarında olanların dahi kunutu işittiğine dair bir rivayet için bk. Ṭahâvî, *Şerḫu me'âni'l-âşâr*, 1/250.

³⁰ Müslim, "Mesâcid", 295.

³¹ Buhârî, "İstiskâ", 2; İbn Mâce, "İkâmetü's-salât ve's-sünnetü fihâ", 145.

³² Müslim, "Mesâcid", 308.

ve sert bir üslupla karşımıza çıkmaktadır. Enes b. Mâlik, Resûlullah'ın sabah namazı kunutu esnasında söz konusu kabilelerin adını zikrettikten sonra “*Allah'ım onların kalplerini kâfir bazı kadınların kalpleri gibi kıl*” şeklinde beddua ettiğini aktarmaktadır.³³ Bunun yanında Hz. Peygamber sabah namazı kunutlarında münafileklardan bazı insanların adını da zikretmiştir. Ancak kimi rivayetlerde herhangi bir isme yer vermeksizin “*filana ve falana da lanet et*”³⁴ şeklindeki ifadelerden hareketle melun saldırıyı tertip eden farklı kişilerin olduğu da düşünülebilir.

Coğrafyamızda okunan kunut duası olan, “*Alah'ım biz senden yardım isteriz, senden mağfiret isteriz. Sana şükrederiz, küfür ve nankörlükte bulunmaz, sana karşı gelen günahları terk ederiz. Allah'ım yalnız sana ibadet eder, senin için namaz kılar ve secde ederiz. Rahmetini ümit eder, azabından endişe ederiz. Muhakkak ki senin azabın kâfirlere çarçabuk ulaşır*” ifadeleri de kaynaklarımızda yer almaktadır.³⁵ Bazı rivayetlerde söz konusu duaların Kur'an'dan birer sûre olarak telakki edilmesi de dikkat çekicidir.³⁶ Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, bu konuda nakilde bulunan raviler tek tek incelenmiş, güvenilirlikleriyle ilgili kapsamlı değerlendirmeler yapılmıştır. Neticede bu duaların namaz esnasında okunmasından dolayı bazı ravilerin bunları âyet zannetmesinin kuvvetle muhtemel olduğuna kanaatine varılmıştır.³⁷

Sonuç olarak; Bî'rîmaûne faciasıyla başlayan kunut duaları hem dua hem de beddua içermektedir. Hz. Peygamber'in kunutu sesli bir şekilde yapmış olması ve özel isimlere de duasında yer verdiği konusunda ihtilaf yoktur. Ancak Hz. Peygamber'in kunutu rükûdan önce ya da sonra yaptığına dair muhtelif rivayetler vardır. Bu bakımdan kunutun keyfiyetiyle ilgili haberleri tetkik etmek gerekmektedir.

3.2. Kunutun Keyfiyetiyle İlgili Rivayetlerin Tetkiki

Kunutun namaz esnasında yapılmasıyla ilgili çeşitli rivayetler, rükûdan önce mi yoksa sonra mı yapılması gerektiği tartışmalarına sebep olmuştur. Saîd b. Müseyyeb'in (ö. 94/713) Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği bir haberde Resûlullah'ın kıraati bitirip tekbir getirdikten sonra rükûya vardığı ve “*Semiallahu limen hamideh*” dedikten sonra “*Rabbenâ ve leke'l hamd*” ifadesinin ardından kunuta başladığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde Ebû Seleme (ö. 4/625) ve Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinde de Hz. Peygamber'in başını rükûdan kaldırıp “*Semiallâhu limen hamideh*” dedikten sonra kunut yaptığı belirtilmiştir.³⁸ Yine Ebû Hüreyre ve Hufâf b. İmâ el-Gifârî (?/?) tarafından nakledilen bir haberde ise Resûlullah'ın başını rükûdan kaldırdıktan sonra kunut yaptığı iddia edilmektedir.³⁹ Hz. Ömer ve Enes b. Mâlik tarafından nakledilen rivayette de Resûl-i

³³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 16/365.

³⁴ Buhârî, “Edeb”, 59; Nesâî, “Tatbîk”, 31.

³⁵ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/384, 389; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/543; 16/317, 318; Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/153, 154.

³⁶ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/386-388; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 16/318.

³⁷ Adil Yavuz, “Kur'an'da Eksiklik Olduğu İddiaları Bağlamında Bazı Surelerle İlgili Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme (Ahzab, Muavvizeteyn, Kunut ve Nurayn Rivayetleri)”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1 (2006), 18-21.

³⁸ Buhârî, “İstiskâ”, 2; Müslim, “Mesâcid”, 294.

³⁹ Müslim, “Mesâcid”, 295; Müslim, “Mesâcid”, 308.

Ekrem'in rükûdan az sonra kunut yaptığı ifade edilmektedir.⁴⁰ Dolayısıyla tüm bu rivayetler bir arada düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in kunutu rükûdan sonra yaptığı anlaşılmalıdır. Ancak rükûdan doğrulduktan sonra "Rabbenâ ve leke'l hamd" deyiş demediği hususunda ihtilaf vardır. Hz. Peygamber'in söz konusu lafzı genellikle sesli söylemediği düşünüldüğünde sadece ön saflarda Hz. Peygamber'e yakın duranların duyabileceği bir yükseklikte söylediği ve ardından kunuta başladığı düşünülebilir.

Ek olarak Hz. Peygamber'in kunutu rükûdan önce yaptığına dair Enes b. Mâlik tarafından nakledilen bir rivayet kaynaklarımızda yer almaktadır.⁴¹ Bu rivayete göre Âsım el-Ahvel (ö. 142/759) Enes b. Mâlik'e kunutun rükûdan önce mi sonra mı yapılması gerektiğini sormuş ve Enes b. Mâlik, "rükûdan önce" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Âsım, bazılarının Resûlullah'ın kunutu rükûdan sonra yaptığını iddia ettiklerini dile getirmiştir. Enes b. Mâlik'in Âsım'ın söz konusu itirazına "Resûlullah bir ay boyunca kunut yaptı" şeklinde cevap vermiş ve esas soruyu dikkate almamıştır.⁴² Enes b. Mâlik'in ilgili soruya cevap vermemesi oldukça dikkat çekici olup, bu konudaki bilgileri arasında karışıklık olabileceği intibahı uyandırmaktadır. Enes b. Mâlik tarafından nakledilen rivayetin diğer haberlerle tenakuz etmesi bu düşüncüyü perçinlemektedir. Buna ilave olarak Abdullah b. Ömer gibi Hz. Peygamber'in uygulamalarını birebir yerine getirme hassasiyeti yüksek ve hatta kimi zaman zahiri yönelimlerinin sonucunda tenkit edilen bir sahâbinin de Enes b. Mâlik'e muhalif bir haber nakletmesi de dikkat çekicidir.⁴³

Hz. Ömer sabah namazının ikinci rek'atında Kur'an okumayı bitirince tekbir getirip sonra kunut yapmış, ardından tekrar tekbir getirerek rükûya gitmiştir.⁴⁴ Hz. Osman (ö. 35/656),⁴⁵ Hz. Ali⁴⁶ ve İbn Abbas⁴⁷ da Hz. Ömer gibi rükûdan önce kunut yapan sahâbilerdendir.

Sonuç olarak; Hz. Peygamber'in hem rükûdan önce hem de sonra kunut yaptığına dair güçlü deliller vardır. Her iki uygulamanın da fakihler tarafından farklı gerekçelerle kabul edildiği söylenebilir. Fukahânın konuyla ilgili farklı görüşleri bu çalışmanın konusu olmadığı için detaylara girilmeyecektir.⁴⁸ Ancak kunutun Hz. Peygamber tarafından ne

⁴⁰ Buhârî, "Vitr", 7; Müslim, "Mesâcid", 298.

⁴¹ Buhârî, "Vitr" 7; Ayrıca bk. Müslim, "Mesâcid", 269; Nesâî, "Tatbik", 26.

⁴² Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/109.

⁴³ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 2/445; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 10/419; Buhârî, "Davet", 58.; İbn Huzeyme, *Şahîh*, 1/315; İbn Hibbân, *es-Şahîh*, 7/184, 478; Abdullah b. Ömer'in Peygamber ahashından kimsenin kunut yaptığını görmediğine dair ifadelerini içeren rivayeti de bu bağlamda değerlendirerek karşı argüman geliştirmek mümkündür. Bk. Ebû Ömer Cemâl ed-Dîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muhammed 'Aâtâ, Muhammed 'Alî Mu'avvîd (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000), 2/295.

⁴⁴ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/250; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî et-Tahâvî, *Şerhu Muşkil'l-âşâr*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994), 11/375.

⁴⁵ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/109; Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 2/296.

⁴⁶ Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/148.

⁴⁷ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/386; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/530, 538.

⁴⁸ Bk. Mahmutoğlu - Atlan, "Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü".

kadar süreyle yapıldığı meselesi incelemeye muhtaçtır.

3.3. Kunutun Süresiyle İlgili Rivayetlerin Tetkiki

Sabah namazındaki kunutla ilgili rivayetler tetkik edildiğinde bunlar içerisinde kunutun süresiyle ilgili bilgilerin de yer aldığı gözlemlenmektedir. Söz konusu mesele Hz. Peygamber'in sabah namazındaki kunutunu belirli bir süreyle tahdit edip etmediği açısından oldukça önemlidir. Zira kunutun belirli bir süre yapıldığı tespit edildiğinde, Hz. Peygamber ve ashabının bu süre zarfında savaş gibi olağanüstü bir kriz döneminde oldukları göz önünde tutularak kunutun sadece bu dönemlerde yapılması gerektiği iddiası kuvvetlenecektir. Aynı zamanda söz konusu rivayetlerden istidial ederek daha sonra kunut faaliyetinin sürdürülmediği ve dolayısıyla sabah namazı kunutunun nesh edildiği de iddia edilebilir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatının akabindeki sahâbe uygulamalarının varlığı kunutun nesh edildiği iddialarıyla ilgili tartışmalara yeni bir yön kazandıracaktır.

Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Resûlullah'ın otuz gün süreyle kunut yaptığını⁴⁹ ve ne bundan önce ne de sonra kunut yapmadığını ifade etmektedir.⁵⁰ Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetlerinde Hz. Peygamber'in Usayye ve Zekvânîlâra beddua ettiği de aktarıldığı için, bir ay süreyle kunut yapılmasına sebep olan olayın Bî'rîmaûne'deki elim hâdise olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.⁵¹ Enes b. Mâlik'ten gelen rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in bir ay⁵² boyunca, diğer rivayetlerde ise on beş⁵³ ve yirmi gün⁵⁴ gibi farklı süreler geçmektedir. Yine Enes b. Mâlik'e izafe edilen rivayetlerde Hz. Peygamber'in dünyadan ayrılana kadar sabah namazında kunut yaptığı ifade edilmiştir.⁵⁵ Dolayısıyla Resûlullah'ın kunutu sadece söz konusu faciayla ilişkilendirmeyerek farklı gerekçelerle sürdürdüğü son rivayetten anlaşılmaktadır. Yine Enes b. Mâlik tarafından aktarılan ve Hz. Ömer'in vefat edene dek sabah namazında kunut yaptığını ifade eden haber de benzer çerçevede anlaşılabilir.⁵⁶

Hz. Peygamber'in bir ay boyunca Arap kabilelerinden bazılarına beddua ettiğine dair rivayetlerle, vefatına kadar kunut duası yaptığına dair haberler arasında bir çelişki olduğu düşünülebilir. Ancak böyle bir çelişkiden söz etmenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Zira Bî'rîmaûne'deki hâdise üzerine Resûl-i Ekrem'in kunut yaptığı, ardından belirli bir müddet geçtikten sonra kunutu terk ettiği muhakkaktır. Fakat daha

⁴⁹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-Ṭaberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 10/69.

⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/230; Ebû Bekr Aḥmed b. 'Amr el-İtkî el-Bezzâr, *el-Baḥru'z-zehhâr*, thk. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh vd. (Medine: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Ḥikem, 1988/2009), 5/15.

⁵¹ Ebû Ya'lâ Aḥmed b. 'Alî el-Mevsîlî Ebû Ya'lâ, *Müsned*, thk. Ḥuseyn Selîm Esed (Dimaşk: y.y., 1404/1984), 8/457; Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/159.

⁵² Müslim, "Mesâcid", 299-301, 303, 304; İbn Mâce, "Salât", 45.

⁵³ Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 21/127; Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî es-Serrâc eṣ-Şekafi, *Musnedu's-Serrâc* (Faysalabad: 'İdâretu'l-'Ulûmi'l-'Eşeriyye, 1423/2002), 411.

⁵⁴ Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 20/400.

⁵⁵ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/384; Aḥmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 20/95; Dârekuṭnî, *Sunen*, 2/370-372; Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/135.

⁵⁶ Dârekuṭnî, *Sunen*, 2/372, 373.

sonra kunut yapmaya devam ettiğine dair rivayetler, benzer kriz dönemlerinde kunut yapmayı sürdürdüğünü göstermektedir. Bu konuda Hz. Ömer'in kunut yaptığını dair haberlerin nakledilmesi de dikkat çekicidir. Zira Hz. Peygamber'in vefatının ardından söz konusu uygulamanın sürdürülmesi onun nesh edilmediği anlamına gelecektir. Dolayısıyla kunut meselesinin süresiyle ilgili rivayetler sahâbe uygulamalarıyla birlikte değerlendirilmeli ve kunutun nesh edilip edilmediği iddiaları bu çerçevede tartışılmalıdır.

3.4. Sabah Namazı Kunutunun Nesh Edildiğine Dair Rivayetler ve Sahâbe Uygulamaları

Kunutun nesh edildiği iddiasının dayandığı rivayetlerden ilki Ebû Hüreyre'nin bir sabah Resûl-i Ekrem'in kunut yapmayı terk ettiğini fark etmesi ve durumu kendisine sorması üzerine Hz. Peygamber'in "Onların geri döndüklerini görmedin mi" şeklinde cevap vermesidir.⁵⁷ Söz konusu haber, Usayye ve Zekvânîlâra karşı zafer kazanılınca Hz. Peygamber'in kunut yapmayı terk ettiği hususundaki rivayetlerle bir bütün halinde düşünüldüğünde meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.⁵⁸ Zira bu habere göre Hz. Peygamber Bi'rîmaûne'deki esirlerin dönmesiyle kunut yapmayı terk etmiştir. Ancak söz konusu rivayetin kunutun nesh edildiğine dair apaçık delil olduğunu söylemek güçtür.

Kunutun nesh edildiğine yönelik iddiaların bir diğer dayanağı yine Ebû Hüreyre'nin naklettiği ve Âl-i İmrân sûresinin 128. âyetinin nüzül sebebi olduğu iddia edilen bir haberdir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber Bi'rîmaûne'deki esirlerin kurtulması için dua ettiği gibi bazı Arap kabileleri hakkında da beddua ediyordu. Daha sonra Cenâb-ı Allah: "(Ey Resûlüm) Bu işten sana hiçbir şey düşmez. (Allah), ya onların tevbesini kabul eder, yahut onlara, zalim olduklarından dolayı azab eder."⁵⁹ âyetini indirmiştir.⁶⁰ İddiaya göre söz konusu âyetin nâzil olmasının ardından Hz. Peygamber bir daha kunut yapmamış ve dolayısıyla kunutun hükmünün ortadan kalktığı düşünülmüştür.⁶¹ Her ne kadar konuyla ilgili rivayetlerde kunutun nesh edildiği iddia edilse de bu âyetin Bi'rîmaûne'deki elim olay üzerine değil, Uhud Savaşı münasebetiyle nazil olduğu iddiaları daha kuvvetlidir. Zira Buhârî ilgili âyeti müstakil bir başlık halinde incelemiş ve babın altında Uhud Gazvesi'yle ilgili rivayetlere yer vermiştir.⁶² Pek çok müfessir de onunla aynı kanaati paylaşmaktadır.⁶³

Sonuç olarak; kunutun nesh edildiğine yönelik yorumların esasını teşkil eden haberler

⁵⁷ İbn Huzeyme, *Şahîh*, 1/314.

⁵⁸ Ebû Ya'lâ, *Musned*, 7/206; Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/159.

⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâlî*, çev. Hamdi Yazır Elmalılı (İstanbul: Merve, ts.), Âl-i İmrân 3/128.

⁶⁰ Buhârî, "İstiskâ", 2; Müslim, "Mesâcid", 294.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 10/120; Serrâc eş-Şekâfî, *Musnedu's-Serrâc*, 402.

⁶² Buhârî, "Megâzî", 19.

⁶³ Bk. Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Hâzin, *Lubâbu't-te'vîl fi me'ânî't-tenzil*, thk. Muhammed 'Alî Şâhîn (b.y.: y.y., ts.), 1/294; Muhammed b. 'Alî b. Muhammed el-Yemenî eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kâdir* (Dimaşk: y.y., 1414), 1/432; Ebû'l-Ferec Cemâl ed-Dîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdu'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, thk. 'Abdurrezzâk el-Mehdî (Beyrut: y.y., 1422/2001), 1/323; Reşid Rıza, *Tefsîrül-menâr* (Kahire, 1947), 4/78.

sarahaten bu iddiayı taşımadığı ve bağlamıyla ilgili sorunlar bulunduğu için isabetli görülmeyebilir. Tüm bunların yanında daha önce ifade edildiği üzere Hz. Peygamber'in vefatının akabinde sahâbenin önde gelen isimlerinin kunut yapıyor olmaları da bu konudaki nesh tartışmalarını büyük oranda ortadan kaldırmaktadır. Zira sahâbenin hükümü kaldırılmış bir uygulamayı sürdürmesi muhtemeldir. Bu sebeple meselenin daha iyi anlaşılması ve tarafsız bir biçimde değerlendirilebilmesi için hem kunut yapan hem de kunut yapmayan sahâbenin uygulamalarına ayrı ayrı değinmek istiyoruz.

3.4.1. Sabah Namazında Kunut Yaptığı Nakledilen Sahâbiler

Sahâbenin kunut uygulamalarını yansıtan rivayetler incelendiğinde kunutu hangi dönemlerde ve ne sebeple yaptıklarına dair gözlemde bulunmamız mümkündür. Bu bakımdan sahâbenin kunut yaptığına delalet eden rivayetler titizlikle incelenmeyi gerektirmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Hüreyre, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Muaviye (ö. 60/680) ve Abdullah b. Abbas kunut yapmıştır.

Ebû Hüreyre'nin kunut yaptığına işaret eden rivayetlerde onun bunu özellikle sabah namazında yaptığı anlaşılmaktadır.⁶⁴ Hz. Ömer'in ise kimi zaman kunut yaptığı kimi zaman ise kunutu terk ettiği bilinmektedir.⁶⁵ Hz. Ömer'in kunut yaptığı ve yapmadığı dönemler tetkik edildiğinde, onun savaş dönemlerinde kunut yaptığı savaşmadığında ise kunut yapmadığı söylenebilir.⁶⁶

Benzer bir durum Hz. Ali ve Hz. Muaviye'nin uygulamalarında da yer almaktadır. Hz. Ali'nin normal zamanlarda kunut yapmadığı; ancak Şam ehliyle girdiği mücadele esnasında "her vakit namazında" kunut yaptığı aktarılmaktadır. Aynı zaman diliminde Hz. Muaviye'nin de kunut yaptığı kaynaklarımızda yer almaktadır.⁶⁷ Sözü edilen rivayetlerde Hz. Ali'nin her vakit namazında kunut yaptığı iddiası dikkat çekicidir. Zira daha önce ifade edildiği üzere Hz. Ali'nin sabah ve akşam namazlarında kunut yaptığı ve düşmanlarına beddua ettiği vakidir.⁶⁸ Öyle zannediyoruz ki Hz. Ali her vakit namazında kunut yapmış; ancak bu durum sabah ve akşam namazına katılanlar tarafından özellikle nakledilmeye değer bulunmuştur. Fakat bunların tamamının savaş döneminde olduğu hususundaki haberleri göz ardı etmemek gerekmektedir.

Ashabın içerisinde kunut yaptığı ileri sürülenlerden biri de Abdullah b. Abbas'tır. Onun sabah ve ikinci namazlarında kunut yaptığı nakledilmektedir.⁶⁹ Abdullah b. Abbas'ın arkasında namaz kılanlar onun kunut yapmadığı hususunda da haberler aktarmaktadır.⁷⁰ Kanaatimizce İbn Abbas'ın kunut yaptığına delalet eden haberler, kunut yapmadığı hususundaki haberlere takdim edilmelidir. Zira bir eylemin

⁶⁴ Buhârî, "Salât", 42; Müslim, "Mesâcid", 296.

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/104; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, 8/78.

⁶⁶ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/251; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, 8/74.

⁶⁷ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Enşârî Ebû Yûsuf, *el-Âşâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1355), 71; Ebû 'Abdullâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Âşâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1413/1993), 1/595; ayrıca bk. Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/381, 382.

⁶⁸ Beyhaqî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/139.

⁶⁹ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/386; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/530, 538; ayrıca bk. Beyhaqî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 1/676.

⁷⁰ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/381; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/530.

gerçekleştiğine dair haberler, onun gerçekleşmediğine delalet eden haberlere tercih edilebilir. Söz konusu eylemin gerçekleşmediğini iddia edenlerin, bu fiilin işlendiği esnada orada bulunmuyor olması muhtemeldir. Diğer sahâbenin uygulamaları göz önünde tutulduğunda İbn Abbas'ın da olağanüstü dönemlerde kunut yaptığını aksi halde kunut yapmadığını, dolayısıyla onun namazlarında kunut yaptığını ya da yapmadığını iddia edenlerin farklı zaman dilimlerinde arkasında namaz kıldığını ifade etmek mümkündür.

Sahâbenin kunut yapıp yapmadığı meselesi tabiîn döneminde de merakları celb etmiş olacak ki Mervân el-Asfâr, Enes b. Mâlik'e Hz. Ömer'in kunut yapıp yapmadığını sormuştur. Enes b. Mâlik, Peygamberimiz'i kastederek "Ömer'den daha hayırlı olan kimse kunut yapmıştır" ifadeleriyle uygulamanın nebevî yönüne işaret ederek ashabın bu uygulamadan vareste kalamayacağına dikkat çekmektedir.⁷¹

3.4.2. Sabah Namazında Kunut Yapmadığı Nakledilen Sahâbiler

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ashabın içerisinde İbn Ömer, Hz. Ömer,⁷² Ebû'd-Derdâ (ö. 32/652 [?]), Târik b. Eşyem b. Mes'ûd (?/?), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) ve Abdullah b. Mes'ûd'un kunut yapmadığı yönünde rivayetler nakledilmektedir.

Katade (ö. 117/735), Ebû Miclez'den naklettiği bir haberde Abdullah b. Ömer'in arkasında sabah namazı kıldığını ve yaşı ilerlediği için kunut yapmadığını düşünerek bu meseleyi kendisine sorduğunu aktarmaktadır. Abdullah b. Ömer, Peygamber ashabından kimsenin bunu yaptığını görmediğini ifade etmiştir.⁷³ Yine o benzer bir soruya, "ne böyle bir uygulamaya tanık oldum ne de gördüm" şeklinde mukabelede bulunmuştur.⁷⁴ Başka bir mecliste İbn Ömer'e kunuta dair soru sorulduğunda, "Kunut nedir?" demek suretiyle soruya soruyla, hatta karşı tepkiyle cevap vermiş ve oradakiler "İmamin son rek'atta kıraati bitirdikten sonra ayakta dua etmesidir" şeklinde cevap vermişlerdir. İbn Ömer: "Bunu yapan kimseyi görmedim. Ey Iraklılar! Bunu sizin yaptığınızı zannediyorum" diyerek tepki göstermiştir.⁷⁵ İbn Ömer'in söz konusu itirazının kunutun rükûdan önce yapılmasıyla ilgili olduğu söylenebilir. Hatırlanacağı üzere İbn Ömer kunutun rükûdan sonra yapılması gerektiği hususunda Hz.

⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 20/126; Bezzâr, *el-Baḥru'z-zehḥâr*, 13/238; Ebû Ya'lâ, *Musned*, 5/219.

⁷² Hz. Ömer'in sabah namazında hem kunut yaptığını hem de yapmadığına yönelik rivayetlerden dolayı onu her iki kısımda da zikretmekte fayda görüyoruz.

⁷³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 13/297; Ebu'l-Hasan Nûruddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân el-Heşemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Ḥuşâmeddîn el-Ḳudsî (Kahire: Mektebetu'l-Ḳudsî, 1414/1994), 2/137; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Metâlibu'l-âliyye bi zevâ'idü'l-mesânidi's-semâniyye* (Suudi Arabistan: Dâru'l-Âşime, 1419/1998), 4/97.

⁷⁴ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-Istizkâr*, 2/295; Ebû Muhammed Cemâl ed-Dîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyle'î 'Cemâl ed-Dîn, *Naşbu'r-râye li'eḥâdîşü'l-hidâyeti me'a hâşiyetihi buḡyeti'l-elme'î fi tahrîci'z-Zeyle'î*, thk. Muhammed 'Avvâme (Beyrut; Cidde: Muessesetu'r-Reyyân li't-Ṭabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Ḳible li's-Şekâfeti'l-İslâmiyyeti, 1418/1997), 2/131.

⁷⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Ṭaberî, *Tehzîbu'l-âşâr*, thk. Maḥmûd Muhammed Şâkir (Kahire: Maṭba'atu'l-Medenî, ts.), 1/379, 380; Ṭahâvî, *Şerḫu me'âni'l-âşâr*, 1/246.

Peygamber'in uygulamasına dikkat çekmişti.⁷⁶ Dolayısıyla İbn Ömer, kıraatin hemen peşinden rükû yapmadan kunut yapıldığına dair herhangi bir uygulamayı hiç görmediğini ifade ederek tepkisinin asıl sebebine işaret etmektedir.⁷⁷

Said b. Müseyyeb'in Abdullah b. Ömer'in babasıyla birlikte kunut yaptığını, ancak unuttuğunu ifade ederek Abdullah b. Ömer'in kunut uygulamasını yapmadığına ve hatta ne olduğuna bilmediğine delalet eden haberlere muhalif bir rivayet aktarması da oldukça dikkat çekicidir.⁷⁸ Buna mukabil Abdullah b. Ömer'in babası Hz. Ömer'in arkasında namaz kılan Esved (ö. 75/694), Alkame (ö. 62/682) ve Amr b. Meymûn (ö. 74/693 [?]) tabii bilginleri Hz. Ömer'in de kunut yapmadığını zikretmişlerdir.⁷⁹ Hz. Ömer'in kunut yaptığına delalet eden haberleri burada yeniden aktarmak istemiyoruz. Ancak zikri geçen rivayetler Hz. Ömer'in savaş dönemlerinde kunut yaptığı savaşmadığında ise kunut yapmayı terk ettiği hususundaki rivayetlerle⁸⁰ birlikte düşünüldüğünde Hz. Ömer'in kunut yapmadığına dikkat çekenlerin savaş dönemleri dışında onun arkasında saf tuttuğu söylenebilir. Ancak bu argümana Hz. Ömer döneminde savaşın olmadığı bir zamanın yok denecek kadar az olduğu gerekçesiyle de itiraz edilebilir.

Ashabın içerisinde kunut uygulamasından habersiz olduğunu iddia edenlerden biri de Ebû'd-Derdâ'dır. Alkame, Şam'da Ebû'd-Derdâ ile karşılaştığını ve kendisine kunut hakkında soru sorduğunu ancak Ebû'd-Derdâ'nın cevaben böyle bir şey bilmediğini haber vermiştir.⁸¹

Sahâbe uygulamalarıyla ilgili dikkat çeken rivayetlerden biri de kendisi de sahâbe tabakasında kabul edilen Târik b. Eşyem b. Mes'ûd'a oğlu Sa'd b. Târik (ö. ?/?) tarafından yöneltilen bir sorudur. Sa 'd b. Târik: "Babacığım sen Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve beş yıl süreyle Hz. Ali'nin arkasında namaz kıldın. Bunlar sabah namazında kunut yapıyorlar mıydı?" diye sormuştur. Târik b. Eşyem b. Mes'ûd: "Evladım, bunlar sonradan ortaya çıkmış şeylerdir" cevabını vermiştir.⁸² Târik b. Eşyem b. Mes'ûd rivayeti, tüm rivayetlere muhalif olarak kunutun daha önce uygulanmadığı halde sonra ihdas edildiğini, başka bir deyişle bidat olduğunu iddia etmektedir. Ancak bidat kavramını, "Hz. Peygamber döneminde olmasına rağmen nesh edilen ya da sonradan ihdas edilen" şeklinde tanımladığımızda bu haber kunutun

⁷⁶ Buhârî, "İstiskâ", 2; Müslim, "Mesâcid", 294.

⁷⁷ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/246.

⁷⁸ Beyhakî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/160; Zeyle'î 'Cemâl ed-Dîn, *Naşbu'r-râye li'eḥâdîsi'l-hidâyeti me'a ḥâşiyetihî buḡyeti'l-elve'î fî taḥrîci'z-Zeyle'î*, 3/134; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994), 3/962; ayrıca bk. Ebû'l-Fazîl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *İthâfu'l-mehere bi'l-kavâidi'l-mubteke min etrâfi'l-aşere*, thk. Merkezu Ḥidmeti's-Sunne ve's-Sıra (b.y.: Mecma' u'l-Melik Fehd, 1415/1994), 12/164.

⁷⁹ Konuyla ilgili tüm rivayetler için bk. Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/380, 381.

⁸⁰ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/251; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, 8/74.

⁸¹ Tahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/253.

⁸² Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Başrî et-Ṭayâlisî, *el-Musned*, thk. Muhammed b. 'Abdulmuḥsin et-Turkî (b.y.: Dâru Hicr, 1419/1999), 2/666; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/527; Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, 45/187; İbn Mâce, "Salât", 145; Nesâî, "Taṭbîk", 32.

nesh edildiği görüşleriyle birlikte değerlendirilebilir.⁸³

Benzer bir mesele Abdullah b. Zübeyr rivayetinde de yer almaktadır. Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de sabah namazı kıldırıldığı ve kunut yapmadığı aktarılmaktadır.⁸⁴ Buradan hareketle Abdullah b. Zübeyr'in savaş zamanında Mekke'de olmasına rağmen kunut yapmadığı ve bunun kunutun neshine delil olduğu şeklinde yorumlar yapılmaktadır.⁸⁵

Abdullah b. Mes'ûd'un ise vitir namazı dışında hiçbir namazda kunut yapmadığı nakledilmektedir.⁸⁶ Kanaatimizce bu, İbn Mes'ûd'un Hz. Peygamber'in namazlarında kunut yapmadığını aktardığı rivayetlerle çelişmemektedir.⁸⁷ Zira onun söz konusu ifadelerle Hz. Peygamber'in hiçbir şekilde kunut yapmadığına değil, başta sabah namazı olmak üzere farz namazlarda kunut yapmadığına dikkat çektiği kanaatindeyiz.

Sonuç

Dua, insanın Rabbiyle iletişimini yansıtan ve ibadetin manevi derinliğini artıran kutsal bir eylemdir. Kunut ise, bu manevi derinliği namazın bir parçası olarak yaşatan ve özel bir anlam yükleyen dua biçimidir. Bu öğretinin vitir, olağanüstü dönemler ve sabah namazı gibi vakitlerde sürdürülüyor olması konunun güncelliğini korumasını sağlamaktadır. Kunut meselesiyle ilgili araştırmaların günümüze değin devam etmesi de bununla ilişkilendirilebilir. Hz. Peygamber'in sabah, sabah ve akşam, yatsı ve vüstâ namazlarında kunut yaptığını dair aktarılan rivayetler vardır. Söz konusu rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerinden ve odak noktasından anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber'in sabah ve akşam namazında kunut yapma ihtimali diğer vakitlere nazaran daha kuvvetlidir. Sabah namazında kunut uygulamasının Bi'rîmaüne faciasının ardından başladığı, bir ay kadar sürdüğü iddia edilmektedir. Bu kunutlarda hem dua hem de beddua edildiği görülmektedir. Kimi zaman Hz. Peygamber'in özel isimlere de duasında yer verdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in kunutlarının içeriğine dair bilgilerdeki ayrıntılar, kunutun sesli şekilde yapıldığını yansıtan niteliktedir.

Kunutla ilgili rivayetler tetkik edildiğinde, özellikle kunutun süresiyle ilgili dikkat çekici sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu mesele, Hz. Peygamber'in kunut ibadetini belirli bir süreyle sınırlayıp sınırlamadığı konusunda kritik bir soru işaretini beraberinde getirmektedir. Kunutun belirli bir süre yapıldığı kabul edildiğinde Hz. Peygamber ve ashabının ilgili dönemde savaş gibi olağanüstü bir krizle karşı karşıya kaldığı ve kunutu sadece bu zaman dilimine hasrettiği söylenebilir.

Aynı zamanda, söz konusu rivayetlerden çıkarımlar yaparak kunut faaliyetinin daha sonra sürdürülmediği ve bu nedenle kunutun nesh edildiği iddiası da ortaya atılabilir. Ancak Hz. Peygamber'in vefatının ardından sahâbenin kunut ibadetini devam ettirmeleri, bu iddiaları ciddi şekilde sorgulanır hale getirmektedir. Sahâbenin, Hz.

⁸³ Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *Nuḥabu'l-efkâr fi tenkîhi mebnâ'i'l-aḥbâr fi şerhi me'âni'l-âşâr*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm (b.y.: y.y., 1429/2008), 4/362.

⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/529.

⁸⁵ Ṭahâvî, *Şerhu me'âni'l-âşâr*, 1/253.

⁸⁶ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 3/381, 384; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/514, 528.

⁸⁷ Ebû Ya'lâ, *Musned*, 7/206; Beyḥâqî, *es-Sunenu'l-kubrâ*, 4/159.

Peygamber'in uygulamalarını devam ettirmesi, kunut ibadetinin sadece özel bir dönemle sınırlı olmadığını, aksine sürekli bir ibadet pratiği olarak devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, kunutun nesh edildiği iddialarına karşı kuvvetli bir argümandır.

Kunutun nesh edildiğine yönelik yapılan yorumlara esas teşkil eden haberlerin açıkça bu iddiayı desteklemediği ve bağlamla ilgili sorunlar içerdiği belirtilmelidir. Başka bir deyişle bu yorumlar, kunutun nesh edildiği iddiasını doğrulamakta yetersiz kalmaktadır. Daha önce vurgulandığı gibi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahâbenin önde gelen isimlerinin kunut ibadetini sürdürmeleri, nesh tartışmalarını büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır. Sahâbenin, hükümsüz kılınmış bir uygulamayı sürdürmesi mümkün değildir. Bu, kunut ibadetinin hükmünün kaldırıldığı iddialarına karşı ciddi bir eleştiridir.

Kunut ibadetini yapmadığı aktarılan sahâbe uygulamaları genel anlamda bağlayıcı değildir. Zira bu uygulamaların savaş gibi olağanüstü dönemler dışında gerçekleştiği söylenebilir. Ashabın içerisinde kimi dönemlerde kunut yaptığı kimi dönemlerde ise kunut yapmadığı iddia edilenlerin, esasında olağanüstü dönemlerde kunut yaptığına dair rivayetlerle desteklenmesi oldukça önemlidir. Dolayısıyla olağanüstü dönemlerde sabah namazında kunut yapmanın nebevî yönü olduğu gibi, daha sonraki sahâbe uygulamalarının da bunu desteklediği ve bugün de olağanüstü dönemlerde kunut yapılabileceği iddia edilebilir. Ancak "olağanüstü dönem" ile tam olarak neyin kastedildiğinin de izaha muhtaç olduğu muhakkaktır.

Hz. Peygamber'in gazvelerle dolu hayatında sıklıkla kunut yapması beklenirken, elimizdeki rivayetler böyle bir tabloyu yansıtmamaktadır. Hatta söz konusu rivayetlerden Hz. Peygamber'in az sayıda kunut yaptığı da anlaşılabilir. Bu doğrultuda herhangi bir musibet anında kunut yapılmadığı, toplumun büyük bir kısmını ilgilendiren olağanüstü kriz dönemlerinde kunut yapıldığı anlaşılmaktadır. Bî'rîmaüne hâdisesinin alelade bir saldırı olmadığı ve Müslümanları derinden sarsan, ilmî mirası ortadan kaldırmaya çalışan büyük bir terör faaliyeti olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kunut yapılmasını gerektirecek hâdisenin tüm toplumu derinden sarsan ve etkileyen savaş, terör eylemi, pandemi ve kıtlık gibi durumlar olması gerektiği söylenebilir. Dolayısıyla kunut, müminin en aciz kaldığı anda Rabbine olan yakarışıyla çare aramasıdır. Toplumdaki infialleri ortadan kaldırmak ve bireylerin psikolojilerini yeniden imar etmek amacıyla ilahi frekansı yakalama çabasının bir ürünüdür. Bu doğrultuda Hz. Peygamber'in kutlu mesajlarını ibadetlerin ruhu, bireysel ve toplumsal yönlerini tetkik etmek suretiyle ele alan araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'. *el-Musannef*. thk. Habîburrahman el-'A'zamî. Beyrut: el-Mektebetu'l-İslâmiyye, 1982.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût, 'Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.

- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Mirkâtü'l-mefâtîh*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Bedruddîn el-'Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. *Nuḥabu'l-efkâr fî tenkîhi mebnâ'î'l-aḥbâr fî şerḥi me'ânî'l-âşâr*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 19 Cilt. b.y.: y.y., 1429/2008.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-. *es-Sunenu'l-kubrâ*. thk. 'Abdullâh et-Türkî. 22 Cilt. b.y.: Merkezu Hicr, 1432/2011.
- Beyhakî, Ebû Bekr Aḥmed b. el-Ḥüseyn b. 'Alî el-Ḥüsrevcirdî el-. *es-Sunenu's-şagîr*. thk. 'Abdulmu'tî Emîn Kal'acî. 4 Cilt. Karaçi: y.y., 1410/1989.
- Bezzâr, Ebû Bekr Aḥmed b. 'Amr el-'İtkî el-. *el-Baḥru'z-zehhâr*. thk. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh vd. 18 Cilt. Medine: Mektebetu'l-'Ulûm ve'l-Ḥikem, 1988/2009.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-. *el-Câmi'u's-şahîhu'l-müsned min ḥadîsi Resûlillâh şallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. "Hanefî Mezhebi Kaynaklarında Vitir Namazının Hükmünün Hadis Rivayetleri Bağlamında Tahlili (Buhârî Örneği)". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014), 409-430.
- Dârekuṭnî, Ebû'l-Ḥasen 'Alî b. Ömer b. Ahmed ed-. *Sunenu'd-Dârekuṭnî*. 5 Cilt. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1424/2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-. *el-Müsned*. thk. Merzûk b. Hiyyâs ez-Zehrânî. 2 Cilt. Kahire: Dâru't-Ta'sîl, 1436/2015.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- Ebû Ya'lâ, Ebû Ya'lâ Aḥmed b. 'Alî el-Mevşîlî. *Müsned*. thk. Ḥüseyn Selîm Esed. 13 Cilt. Dimaşk: y.y., 1404/1984.
- Ebû Yûsuf, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Enşârî. *el-Âşâr*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1355.
- Kur'an-ı Kerîm ve Yüce Meâli*. çev. Hamdi Yazır Elmalılı. İstanbul: Merve, ts.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-. *el-Müstedrek 'ale's-Şahîḥayn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Ḥaṭṭâbî, Ebû Süleymân Ḥamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Ḥaṭṭâb el-Bustî el-. *Me'âlimu's-sünen*. Halep: el-Maṭba'atu'l-'İlmiyye, 1351/1932.
- Ḥâzin, Ebû'l-Ḥasen 'Alî b. Muhammed el-. *Lubâbu't-te'vîl fî me'ânî't-tenzil*. thk. Muhammed 'Alî Şâhîn. 4 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- Heysemî, Ebu'l-Ḥasan Nûrüddîn 'Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-. *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. thk. Ḥusâmeddîn el-Ḳudsî. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Ḳudsî, 1414/1994.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed. *el-Muşannef fî'l-eḥâdiş ve'l-âşâr*. thk. Kemâl Yusuf el-Hût. 7 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.
- İbn Ḥacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî. *el-Meṭâlibu'l-'âliyye bi zevâ'idî'l-mesânidi's-şemâniyye*. 19 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Âşîme, 1419/1998.

- İbn Hacer el-'Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed el-'Askalânî. *İthâfu'l-mehera bi'l-kavâidi'l-mubtekire min eṭrâfi'l-aşere*. thk. Merkezü Hîdmeti's-Sunne ve's-Sıra. 19 Cilt. b.y.: Mecma'u'l-Melik Fehd, 1415/1994.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muḥammed. *el-Müsnedü's-Sahîh 'ale't-Tekâsım ve'l-Envâ*. nşr. Şu'ayb el-'Arna'ûṭ. thk. Mehmet Ali Sönmez - Halis Aydemir. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muḥammed b. İshâk b. Huzeyme en-Nîsâbü'rî. *Şahîh*. thk. Muḥammed Muştâfâ el-'A'zamî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muḥammed b. Yezîd. *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâl ed-Dîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 14 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muḥammed. *eṭ-Tabakâtu'l-Kubrâ*. thk. Muḥammed 'Abdulḳâdir 'Aṭâ. 8 Cilt. Beyrut: y.y., 1410/1990.
- İbn 'Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâl ed-Dîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed. *el-İstizkâr*. thk. Sâlim Muḥammed 'Aṭâ, Muḥammed 'Alî Mu'avviḍ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâl ed-Dîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî. *Zâdu'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. thk. 'Abdurrezzâḳ el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: y.y., 1422/2001.
- Mahmutoğlu, Yakup - Atlan, Mustafa. "Dört Mezhebe Göre Namazlarda Kunût Duası Okumanın Keyfiyeti ve Hükümü". *Darulfunun İlahiyat (İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 29/2 (2018), 379-407.
- Muttaḳî el-Hindî, 'Alâ' u' d-Dîn 'Alî b. Hisâmi'd-Dîn b. Ḳâḍî Hân el-Ḳâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânfü'rî el-. *Kenzu'l-'ummâl*. thk. Bekrî Ḥayyânî. b.y.: y.y., 1401/1981.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc b. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı, 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *es-Sünen*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- Önkâl, Ahmet. "Bi'rîmaüne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/195-196. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Reşîd Rıza. *Tefsîrü'l-menâr*. Kahire, 1947.
- Serrâc eş-Şekâfî, Ebû'l-'Abbâs Muḥammed b. İshâk b. İbrâhîm en-Nîsâbü'rî es-. *Musnedu's-Serrâc*. Faysalabad: 'İdâretu'l-'Ulûmi'l-'Eşeriyye, 1423/2002.
- Sezer, Mustafa. "İslâm Tarihi'nde Bi'r-i Maüne Hâdisesi Üzerine Bir Araştırma". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 247-274.
- Şevkânî, Muḥammed b. 'Alî b. Muḥammed el-Yemenî eş-. *Fethu'l-Ḳâdir*. Dımaşk: y.y., 1414.
- Şeybânî, Ebû 'Abdillâh Muḥammed b. el-Ḥasen eş-. *el-Âşâr*. thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1413/1993.
- Ṭaberânî, Ebû'l-Ḳâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-. *el-Mu'cemu'l-kebir*. thk. Ḥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-. *Tehzîbu'l-âşâr*. thk. Maḥmûd Muḥammed Şâkir. 2 Cilt. Kahire: Maṭba'atu'l-Medenî, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-. *Tehzîbü'l-âşâr ve tafsîlü's-şâbit 'an Resûlillâhi şallallâhu 'aleyhi ve sellem mine'l-aḥbâr*. thk. Maḥmûd Muḥammed Şâkir. 2 Cilt. Matbaatü'l-Medenî, 1431.
- Ṭaḥâvî, Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muḥammed el-Mışrî eṭ-. *Şerḥu me'âni'l-âşâr*. thk. Muḥammed Zuhrî en-Neccâr, Muḥammed Seyyid Câdilḥaḳ. 5 Cilt. Beyrut: 'Âlemü'l-Kütüb, 1414/1994.
- Ṭaḥâvî, Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muḥammed el-Mışrî eṭ-. *Şerḥu Muşkilil-âşâr*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 16 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd el-Başrî eṭ-. *el-Musned*. thk. Muḥammed b. 'Abdulmuḥsin et-Turkî. 4 Cilt. b.y.: Dâru Hicr, 1419/1999.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muḥammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) eṭ-. *el-Câmi'u's-şahîḥ*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı, 2. Basım, 1992.
- Vâkıdî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Omer b. Vâkıd el-Eslemî el-. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmî, 1409/1989.
- Yaşar, Mehmet Aziz. "Tâcüddîn Ahmed B. İbrâhîm ed-Dehân el-Hanefî'nin 'Risâletün Fî'l-Kunûti Fî'l- Fecr ve Gayrih Min Bâki'l-Evkât 'İnde Hüdûsi'n-Nâzilât' Adlı Risâlesinin Tahkîk ve Tahlili". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13/70 (2020), 1191-1211.
- Yavuz, Adil. "Kur'an'da Eksiklik Olduğu İddiaları Bağlamında Bazı Surelerle İlgili Rivayetler Üzerine Bir Değerlendirme (Ahzab, Muavvizeteyn, Kunut ve Nurayn Rivayetleri)". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 1 (2006), 7-39.
- Zeyleî 'Cemâl ed-Dîn, Ebû Muḥammed Cemâl ed-Dîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Muḥammed ez-. *Naşbu'r-râye li'eḥâdîşil-hidâyeti me'a ḥâşiyetihî buğyeti'l-elme'î fî tahrici'z-Zeyle'î*. thk. Muḥammed 'Avvâme. 4 Cilt. Beyrut; Cidde: Muessesetu'r-Reyyân li't-Ṭabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Ḳible li's-Şekâfeti'l-İslâmiyyeti, 1418/1997.